

YENİ BİN YILIN YENİ EĞİTİM MERKEZLERİ (OÇEM'LER) VE OTİSTİK BİREYLERİN EĞİTİMİ

*Mehmet AKSÜT**

ÖZET

Bilginin öne çıkacağı ve insanın hizmetine sunulacağı umudu ile yeni bir bin yıla girdik. Bu çağda “Eğitimde Kaybedilecek Fert Yoktur” ifadesinin daha çok anlam kazanacağı düşüncesi ile, özel eğitime yönelik çalışmalardan otistik bireylerin eğitimini ele aldık. Milli Eğitim Bakanlığı otistik bireyler için “Otistik Çocuklar Eğitim Projesi”ni uygulamaya koydu. Bu makalenin amacı; bu projeyi irdelemek ve kısaca otizm hakkında bilgi vermektir. Proje gereği büyük illerden başlamak üzere “Otistik Çocuklar Eğitim Merkezleri” açılmaya başlamıştır. Bu merkezler için personel yetiştirilmiş, norm kadro yönetmeliği ile iki otistik çocuğa bir öğretmen verilmesi sağlanmıştır. Çağdaş ve esnek bir eğitim programı hazırlanmıştır. Her ne kadar ülkemizdeki otistik birey sayısı tespit edilememişse de Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) verileri ışığında; ülkemizde 90.000 otistik birey olduğu varsayılmaktadır. Bunun 40.000'i okul öncesi ve ilköğretim çağında olduğu kabul edilebilir. Eldeki sayılar kurumlara başvuran ve tanı konulan bireyleri ifade etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Otizm, Otistik, OÇEP, OÇEM.

ABSTRACT

Ours is an information age that will serve humankind in the new millennium. It is hoped that “All children can learn, all means all” philosophy will be strengthened in this era. The purpose of this paper is to examine “education of autistic children project” initiated by the Ministry of National Instruction. As a result of the project, centers have begun to open one by one starting from large urban areas. Training Programs have already underway in order to fill the positions in the centers. According to the regulations, a teacher is appointed to every two autistic children. A flexible and contemporary institutional program has been developed. Even though the number of autistic children to be served is unknown and the estimates related the numbers are not reliable. World Health Organization estimates that there are 90,000 autistic individuals in Turkey and 40,000 of them are between 3 to 14 years old. To estimates related to size of autistic population to be served, applications of parents and diagnoses of experts are used.

Key Words: Autism, Autistic, OÇEP (Education of Autistic Children Project), OÇEM (Centers for Education of Autistic Children).

* Yard.Doç.Dr., AKÜ., Uşak Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

Bir yerleşim merkezinde otistik tanısı konulmuş üç çocuk varsa, uygun eğitim ortamı hazırlanarak bağımlı OÇEM açılır. Bağımlı OÇEM’ de en çok üç dersane ve en fazla dokuz öğrenci bulunur. Bu ölçünün üzerinde bir talep olması halinde, yeni bağımlı OÇEM açılması yoluna gidilir. Bağımsız OÇEM Eğitim Uygulama Okullarının açılış esaslarına uygun olarak açılır. Bağımlı ve bağımsız otistik çocuklar eğitim merkezleri (OÇEM) Rehberlik Araştırma Merkezi’nin araştırma ve incelemeleri sonucunda yapacağı teklife göre Bakanlıkça açılır ve kapatılır.¹

Milli Eğitim Bakanlığı’nca Aralık 1999 tarihinde yürürlüğe konulan “Otistik Çocuklar Eğitim Projesi” (OÇEP) kapsamında; OTİZM tanısı konulmuş çocukların eğitimi amacıyla Otistik Çocuklar Eğitim Merkezlerinin açılması kararlaştırılmıştır. 1995 yılında başlayan komisyon çalışmaları sonucunda hazırlanan “Otistik Çocuklar Eğitim Programı (3- 15 Yaş Grubu)” 1999 yılının Mayıs ayında M.E.B. Talim ve Terbiye Kurulu’nca kabul edilmiştir.

Projenin uygulamaya konulması ile her ilde Rehberlik Araştırma Merkezleri ve Sağlık Kurumları tanı konulmuş otistik birey sayısını Bakanlığa bildirmiştir. Bu sayılara bakılarak Yönerge’nin 17. maddesi gereğince ülke genelinde OÇEM’ ler açılmaya başlamıştır. İstanbul, Ankara ve İzmir’de açılan merkezlere yüzlerce başvuru yapılmıştır. Bu durum OÇEM’lere ne kadar gereksinim olduğunu bir kez daha göstermiştir. Bakanlığın gerçekleştirdiği bu proje büyük bir boşluğu doldurmakta atılmış olumlu bir adım olarak kabul edilebilir. Peki nedir OTİZM?

Bir abla otistik kardeşini şöyle tarif ediyor:

“İstediyini anlatamadığında çok sinirleniyor. Özel eğitim okuluna gidiyor. Otistiklerin sosyal gelişimi olmadığı kabul edilir ama benim kardeşim sevgiden arkadaşlıktan, dostluktan anlıyor. Bir keresinde okula bisküvi getirdi çocuklara dağıtsın diye. Öğretmeni de “teşekkür edin arkadaşınıza” dedi. Kendilerince teşekkür ettiler. Bunu anladığımı gördüm. Okulda yaptıklarını evde pek nadir olarak söylüyor. Onun iki üç kelimesi benim için çok büyük bir şey. Birdenbire gülmeye başlayıp, kahkahalar atarak koşuyor. Bazen durup dururken ağlamaya başlıyor. 14 yaşında ve biraz kızlara ilgi duymaya başladı. Ama istemediği bir şeyi hiçbir şekilde yaptıramıyoruz. Anladığını seziyorum bazen. Çok şiddetli gürültüye tepki vermiyor. Can acısı yok. Acı hissetmiyor. Ama zaten yüzünde pek bir ifade olmuyor ki genelde. Dışardan insanların bakışı da çok kötü ya da biz çok alingan olduk. Dokunmayı bilmezler diyorlar ama benim kardeşim yüzüme, ellerime dokunuyor. Bugünlerde öpmeye başladı. Sevgiyi hissediyor ama belki nasıl karşılık vereceğini bilmiyor.”²

¹ M.E.B. “Otistik Çocuklar Eğitim Projesi Uygulama Yönergesi Madde 17.” *Otistik Çocuklar Eğitim Programı*. Milli Eğitim Basımevi, Ankara 2000, s.139.

² Sercan Ömer, “Yağmur Çocuklar İlgi Bekliyor”, *Nokta Dergisi*. Sayı 17. 23Mayıs 1998 s.38.

Otizmle İlgili Tanımlar

Otizm, ilk olarak 1943 yılında Amerikalı çocuk psikiyatristi Leo KANNER tarafından “Erken Çocukluk Otizmi” (early infantile autism) olarak adlandırılmıştır.³

Kanner’e göre otistik çocuklar;

- Kendine yöneltilen sözel ifadeleri sıklıkla aynı şekilde tekrar eden, şahıs zamirlerini ters kullanan (“ben” yerine “sen” şahıs zamirini kullanan),
- Ekolalisi ve gecikmiş dil gelişimi olan,
- Çok iyi bir belleğe sahip olabilen,
- Kendiliğinden başlattığı davranışları sınırlı oranda bulunan,
- Stereotip hareketleri bulunan ya da belli hareketlere aşırı bağlılık gösteren,
- Aynılığı koruma isteği olan,
- İnsanlarla iletişim kurmada zorluk çeken,
- Cansız resim ya da nesnelere tercih eden çocuklardır.

Asperger, 1944 yılında Kanner’den ayrı olarak otizmi tanımlamıştır. Asperger’e göre sendromun başlıca özellikleri;

- Kendini çevreden tümüyle izole etme,
- Kabuğuna çekilme,
- Aşırı entellektüalizasyon,
- Belirgin genetik yatkınlık,
- Motor stereotipler sergilemesidir.

Konuşmalarında duygusal ifade bulunmaz ve tekdüzedir. Konuşmaları değişik tonlarda olabilir. Ayrıca tipik, dikkati çeken yaratıcı bir konuşma yetenekleri vardır. Konuşma gelişmesinin genellikle dikkati çekecek kadar erken oluşu ve süratle düzgün bir konuşma haline gelişini ayırıcı özellikler açısından önem taşır.

Rendle-Short’un “Kontrol Listesi” otizmi tanımlayıcı niteliktedir. Bu listeye göre otistik çocuklar;

- Diğer çocuklar ile etkileşimde bulunmada güçlük çeken,
- Sıklıkla tehlikelerin farkında olmayan,
- Çevresindeki değişikliklere karşı çıkan,
- Fiziksel temastan kaçınan,
- Gereksinimlerini işaret ile belirten çocuklardır.

Rutter, sosyal becerilerdeki yetersizlik, Lewis ise sosyal çekingenlik ve iletişim becerilerindeki yetersizlik üzerinde durmuşlardır. Rutter ve arkadaşları otistik çocuklar için öne sürülen tüm görüşleri dört ana başlıkta toplamışlardır:

³ Kanner,L. (1943) Autistic Disturbances of Affective Contact. Nervous Child 2:217; Efser Kerimoğlu. E.Özatalay Etyoloji OTİZM s.23-48 Ankara 1993.

1. Otizmin ortaya çıkma sıklığı 30 aylıktan önce görülmektedir.
2. Çocukların konuşma ve dil gelişiminde belirgin bir gecikme vardır.
3. Zihinsel gelişimle ilgisi olmayan ancak, sosyal gelişimle ilgili bir yetersizlik söz konusudur.
4. Kalıplaşmış oyun becerileri gözlenmekle birlikte aynılığı korumada ısrar etme ve değişikliğe karşı tepki gösterme belirgin davranışlar arasındadır.⁴

DSM- III (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental-Disorders) ölçütünde “Yaygın Gelişimsel Bozukluklar” ana başlığı altında işlenen “Infantil Otizm”, çocukluk başlangıçlı yaygın gelişimsel bozukluk ve atipik yaygın gelişimsel bozuklukların hepsi de sosyal gelişim, sözel ve sözel olmayan iletişim ve dil gelişimini içeren işlev bozukluklarını nitelemektedir. Infantil otizm, DSM III’te 30 ayın altında başlangıç gösteren, diğer kişilere karşı yoğun tepkisizlik, dil gelişiminde belirgin bozukluklar, kendine özgü konuşma biçimi, olağandışı çevresel tepkiler, varsanı, sanrı, çağrışım bozukluğu bulunmayışı ile karakterize bir bozukluk olarak tanımlanmaktadır.

DSM III’ün, otizmin “çocukluk” ile ilgili yönüne daha çok ağırlık vermesi, bu ölçütün eksik yönü olarak belirlenmiştir. Bu ölçütün tanımlayıcı özelliklerinin çok küçük yaşlardaki ve daha yoğun davranış bozukluğu gösteren bireylere uygulanabilir olması ve ortaya çıkış yaşı ile ilgili özelliklerde sorunlar çıkmasına bağlı olarak gözlenen bu eksiklikleri düzeltmek ve problem durumları en aza indirmek amacı ile DSM III- R ölçütünde otizm “geniş kapsamlı bir gelişim geriliği” olduğu düşüncesi kabul edilmiş ve “çocukluk otizmi” terimi bir çok otistik bireyin gözlenen davranış özelliklerini çocukluk yıllarından sonra da sürdürdüğü gerçeğinin kabul edilmesiyle kaldırılmıştır.

Otizm İle İlgili Çalışmaların Tarihçesi

Otizm ilk olarak çocukluk psikozlarından birisi olarak görülmüştür. Kraepel “dementia praecox” tanımını De Sanctis 1906 da çocuklara uyarlamıştır. 1930 yılında da Heller, 3-4 yaşa kadar normal gelişimini tamamlamış olan küçük bir çocuk grubunda mizaç (huy) değişimi, konuşmanın kaybı ve kognitif regresyon’la giden ve tam bir gerilik ile sonlanan bir bozukluk tanımlayarak, “dementia infantilis” terimini ortaya atmıştır.⁵ Otizmin çocukluk psikozlarından ayrılması Kanner’in 1943 yılındaki tanımıyla gerçekleşmiştir. Kanner otizmi “erken çocukluk otizmi” olarak tanımlamıştır. Kanner’in bu tanımı yapmasından bir yıl sonra, Asperger erken bebeklik otizminden habersiz olarak, normal zeka düzeyine

⁴ Rutter M. Autistic Children:infancy to adulthood; seminars in Psychiatry, 1970,2, 435-450.; Dr.Christiane BORMANN-KISCHKEL, “Autistische Kinder werden autistische Erwachsene,” Autistische Kinder brauchen Hilfe! S.51.

⁵ Burd L., Fisher W, Kerbeshian J. (1988). “Childhood onset pervasive developmental disorder.” *J Child Psychol Psychiatry*, 29(2): 155-163, 1989); Bahar GÖKLER. Çocukluk Psikozlarında Tanı ve sınıflandırma, OTİZM s.7-18 Ankara 1993.

sahip, ancak sosyal içe çekilmesi olan bir grup çocuktan söz etmiştir. Bu tür özelliğe sahip olan çocuklar Asperger Sendromu olarak 1970 'li yıllardan sonra tekrar gündeme gelmiştir.

1971'de Van Krevelen Asperger Sendromunun otistik psikopatolojiden ayrı bir bozukluk olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

1979'da Wolf ve arkadaşları Asperger Sendromu'nun şizoid kişilik bozukluğu adı altında sınıflandırılması gerektiğini ifade etmişlerdir.⁶

1981'de Lorna Wing-Asperger Sendromu teriminin ayrı bir kategori olarak kullanılmasını ve otistik spektrum içinde yer alması gerektiğini belirtmiştir.⁷

1985'te Schokler Asperger Sendromu'nun tanı koyma güçlüğü üzerinde durmuştur.

1986'da Wing Asperger Sendromu'nu tanısı koyulan çocukların kendi içinde yardım edilmesinin daha kolay olduğunu göstermiştir.

1988'de Tamtam Asperger Sendromu'nun otizmden farklı değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Tamtam'a göre bu çocuklar otistikler kadar hasta değildir, çok erken yaşta, düzgün konuşurlar ve özel yeteneklerini ortaya koyarlar.⁸

1989'da Gilberg ve Gilberg Asperger Sendromu teriminin ayrı tanı grubu olarak kullanılmasını gerektiğini belirtmişlerdir.⁹

Asperger Sendromu DSM III'de Yaygın Gelişimsel Bozukluğun bir alt sınıfı olabileceği ya da eklerde yer alabileceği konusundaki tartışma devam etmektedir. (Amerikan Psikiyatri Derneği-APA 1993)

Asperger Sendromu ilk kez ICD-10 Uluslar arası Hastalıkların Sınıflandırılması Sistemi içinde Yaygın Gelişimsel Bozukluğun bir alt kategorisi olarak yer almıştır. (Dünya Sağlık Örgütü- WHO-1992)¹⁰

⁶ Wolf,S. Moyes B. "Personality Characteristics of Parents of Autistic Children." *J Child Psychol Psychiatry*, 30: 631-638, (1989); Efser KERİMOĞLU. E.ÖZATALAY Etyoloji OTİZM s.23-48 Ankara 1993.

⁷ Wing,L.: How to manage problems of social interaction of autistic persons In:Bundesverband "Hilfe für das autistisch Kind e.V." (Herg. Autism- today and tomorrow. Congress report on the 3rd European Congress, Hamburg, 6-8 May 1988.) ; Dr.Christiane BORMANN-KISCHKEL, a.g.m. S.50.

⁸ Tamtam,D. "Lifelong eccentricity and social isolation, II.Asperger's syndrome or schizoid personality disorder?" *British Journal of Psychiatry*, 1988, 153, 783-791; Dr.Christiane Bormann-Kischkel, a.g.m. s. 52.

⁹ Gillberg,C. Gillberg,C. "Asperger syndrome some epidemlological considerations; A research note." *J Child Psychol Psychiatry*, 30: 631-638, 1989). Ayla Aysev, E, Kerimoğlu Asperger Sendromu OTİZM s.89-100 Ankara 1993.

¹⁰ Amarosa PD.Dr.Hedwig, Diagnose, "Verlauf und genetische Aspekte beim frühkindlichen Autismus",Autistische Kinder brauchen Hilfe! München 4.Auflage 1994, s.11.

Türkiye'deki Çocuk Psikiyatrisi 1955-56 yıllarında Ankara Üniversitesinde Prof.Dr.Mualla ÖZTÜRK tarafından kurulmuştur. Otizm ile ilgili çalışmalar da yine o yıllarda Prof.Dr.Mualla ÖZTÜRK tarafından başlatılmıştır. Bu çalışmalar daha sonra da devam ettirilerek 1989 yılında "Otistik Çocuklar Tedavi, Eğitim ve Araştırma Merkezi" kurulmuştur. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesine bağlı olarak kurulan bu merkez tedavi, eğitim araştırma amacıyla kurulmuş ancak sonraları otizmin en uygun tedavisinin eğitim yoluyla olabileceği gerçeği ortaya çıktığında OÇEM'lerin gerekliliği bir kez daha anlaşılmıştır. Otistik Çocuklar Tedavi, Eğitim ve Araştırma Merkezi aynı zamanda tanısı konulan otistik çocuklara ait tüm bilgileri içeren "Bilgi Bankası" görevini de üstlenmiştir.

Türkiye genelinde Çocuk Psikiyatrisi Bölümü bulunan hastanelerde otizm tanısı konulan bütün çocuklara ait bilgiler Bilgi Bankası'na aktarılmaktadır. Eğitim vermek amacıyla Ankara'da 1988 yılında Özel Uyum Özel Eğitim Merkezi otistik çocukların eğitimine başlamıştır. 1989 yılında Otistik Çocukları Koruma Derneği kurulmuş ve 1992 yılında Özel İlgi Özel Eğitim Merkezi adı altında eğitim çalışmalarına başlamıştır.

İstanbul'da Kadıköy-Moda Hayriye Kemal Kusun Anaokulu, Eğitim- Uygulama Okulu ve Mesleki Eğitim Merkezi bünyesinde sadece bir sınıf otistik çocuklara ayrılmıştır.¹¹ Saadet Anaokulu, Eğitim-Uygulama Okulu ve Mesleki Eğitim Merkezi'nde otistik çocuklara eğitim vermek amacıyla bir sınıf oluşturulmuştur. İstanbul Zihinsel Engellilere Eğitim Vakfı (İZEV) bu çalışmalara büyük bir katkı sağlamaktadır.

İstanbul'da Otizme Sevgi İle Bilinçli Hizmetler Derneği adı altında otistik çocuklara hizmet götürmeye çalışan bir dernek kurulmuştur. 1998 yılında bu dernek, Türkiye Otistiklere Destek ve Eğitim Vakfı (TODEV)'a dönüştürülmüştür. Bu vakıf Autism-Europe'ın ülkemizdeki tek üyesidir. 2000 yılı Ocak ayında İzmir'deki otistik çocuk sahibi aileler tarafından Otistik Çocukları Koruma ve Yönlendirme Derneği (ODER) kurulmuştur. Bu alanda bir bülten çıkararak adını duyuran bu dernek, aynı zamanda Merkezi İsrail'de bulunan ve otistik çocuklara etkin terapi yöntemleri uyguladığı ileri sürülen, ELEM Enstitüsü ile işbirliği yapmaktadır.

15 Şubat 1999'da projenin ilk adımı olarak Ankara-Çankaya Rotary Kulübü'nün katkılarıyla *Çankaya Kütükçü Ali Bey İlköğretim Okulu* bünyesinde ilk bağımlı OÇEM açılmıştır.¹² İlk bağımsız OÇEM Ağustos 2000 tarihinde *İstanbul Kadıköy Göztepe Hamit İbrahimiye Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi* adıyla açılmıştır.¹³ Bunu 27 Eylül 2000'de *Malatya Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi*, Mayıs 2001'de *İzmir Menemen Emiralem Sebahat AKŞIRAY Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi*, *Bursa Osmangazi Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi*, *Ankara-Çankaya Timur Otistik Çocuklar Eğitim*

¹¹ Milliyet Gazetesi (İstanbul) 8 Mart 2000.

¹² Sabah Gazetesi (Ankara) 16 Şubat 1999.

¹³ Görgün, Ayten. "Bin Kişiden Biri Otistik-Türkiye'nin Rainman'leri" Hürriyet 9 Ocak 1999, s 17.

Merkezi ve Denizli Otistik Çocuklar Eğitim Merkezleri izlemiştir. İstanbul ilinin nüfus yoğunluğu ve iki yakada olması nedeniyle Avrupa yakasında Kağıthane Atatürk İlköğretim Okulu, Avcılar Rıdvan Yenişen İlköğretim Okulu, Bakırköy Osmaniye İlköğretim Okulu ve Gaziosmanpaşa Göztepe İlköğretim Okulu bünyesinde birer bağımlı OÇEM açılmıştır. Bu arada İzmir Balçova Ertuğrulgazi İlköğretim Okulu, İçel Mezitli Viranşehir İlköğretim Okulu yine İçel Şevket Bozcu İlköğretim Okulu bünyesinde birer bağımlı OÇEM açılmıştır. Böylece Kasım 2001 itibariyle; Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak altı bağımsız ve sekiz bağımlı OÇEM otistik çocuklara hizmet vermeye başlamıştır.

Otizmin Nedenleri

Otizmi tanımlayan çok sayıda kuram olmakla birlikte otizmin, bir çok nedene bağlı olarak ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Bu konuda öne sürülen teoriler; Psikojenik, Davranışsal, Organik ve Kavramsal olmak üzere dört grupta toplanmaktadır.

Psikojenik Teori

Psikojenik teoriye göre otizm; özellikle anne- çocuk ilişkisinde, annenin davranışlarının, çocuk tarafından soğuk ve reddedici olarak algılanması sonucunda ortaya çıkan, psikojenik bir geri çekilme davranışı olarak ileri sürülmektedir. Bu görüş Bruna Bettelheim (1967)'in teorisi olarak anılmaktadır.

Davranışsal Teori

Davranışsal teoriyi savunanlar, otizmin ödül ve ceza sistemleriyle pekiştirilen ve bir seri tesadüfi olasılıklarla şekillendirilmiş, öğrenilmiş davranış grupları olduğunu ileri sürmektedir. Bu görüşe göre otizm; çocuğun içinde bulunduğu ortamda çevresiyle ilişki kurma yoluyla öğrendiği birtakım atipik ve özel davranışlar bütünüdür. Genelde bu görüşü savunan teoristler otistik çocuğun kendi kendine doğal olarak normal çevreden bazı bilgi ve becerileri olanaksız kılan özüne bağlı bir yetersizliğin söz konusu olduğunu ileri sürmektedirler.

Organik Teori

Son yıllarda otizmin biyolojik bir kaynağının olduğu kesinlik kazanmakta ve beyindeki bazı yapısal anomalilerin otizme neden olduğu kabul edilmektedir. Teori otistik çocuğun gösterdiği öğrenme, dikkat ve algı süreçleriyle ilgili yetersizliği kapsamaktadır. Bu görüş aynı zamanda otistik çocuktaki belirli fiziksel ve biyo-kimyasal farklılığı vurgulayan verilerle de doğrulanmaktadır. Otizmin ortaya çıkma riskini artırmada doğum öncesi ve sonrası oluşan biyolojik yönden yeterince gelişememe ve hamileliğin ilk üç ayında olumsuz etkileri olan bazı durumlarda etken olabilmektedir. Genetik yönden yapılan incelemelerde otistik çocuklar ve ailelerinin kanında normalden farklı bulgulara rastlandığı belirtilmektedir. Yapılan araştırmalar, otizmin ikizlerde görülme oranının % 50'den fazla olduğu yönündedir ve çift yumurta ikizlerinden çok, tek yumurta ikizlerinde ortaya çıktığını

göstermektedir. Otizm erkek çocuklarda kızlara oranla 3-4 kez daha fazladır.¹⁴

Kavramsal Teori

Frith'in kavramsal teorisi, otistik bireylerdeki temel problemin doğuştan gelen zihinsel kavramaya ait bir eksiklik olduğu ve eksikliğin mantıki sonuçlar çıkarmayı engellediği şeklindedir. Bu eksiklik çocuğu farklı bir gelişme yönünde zorlamakta, böylece farklı otistik özellikler ortaya çıkmaktadır.¹⁵

Yaratıcılık, taklit etme, oyun gücüne dayalı oyunlar oynayabilme gibi becerileri kolaylıkla yapabilen normal çocukların tersine, otistik çocukların iç ve dış dünyada gelişen olaylar arasında ilişki kurabilme, tahmin yapabilme becerisinden yoksun oldukları görülmektedir.

Otistik Bireylerin Özellikleri

Otistik olarak tanımlanan çocukların hepsi aynı özellikleri ve aynı davranışları göstermemektedirler. Bununla birlikte bu çocukların genel özelliklerini ve onlara ait davranışları bilmek tanımlamada yardımcı olabilmekte, uygun eğitim programlarının planlamasını sağlayabilmektedir.

1. Duyusal Özellikler :

a) İşitsel Uyarılara Karşı Tepkileri : Seslere karşı çok değişik tepkiler gösteren otistik çocukların, erken çocukluk döneminde bazı seslere hiçbir tepki vermemesi, çocukta işitme problemi olduğu düşüncesini çağrıştırmaktadır.

b) Görsel Uyarılara Karşı Tepkileri : Otistik çocukların insan yüzüne ve çevrelerindeki birçok nesneye bakmamalarına karşın, hareket eden, dönen ya da parlak olan bazı nesnelere çok uzun bakabildikleri, bazılarının zaman zaman ışıktan rahatsız oldukları hatta karanlık bir odada daha rahat ettikleri görülebilmektedir.

c) Acı, Sıcak, Soğuğa Karşı Tepkiler : Bu tepkiler bazı çocuklarda acıyı, sıcaklığı ve soğuğu fark etmeme şeklinde ortaya çıkarken, bazılarında ise, soğuk suyla ellerini yıkarken ağlama, eline iğne battığı zaman çığlık atma gibi aşırı duyarlılıklar şeklinde de görülebilmektedir.

d) Dokunulmaya Karşı Tepkiler: Herhangi bir kimse tarafından dokunulmaya, kucağa alınmaya tepki gösteren otistik çocuklar, fiziksel teması reddetmekte ve çevreleriyle ilişki kurmaktan kaçınmaktadırlar.

¹⁴ Hilfe für das autistische Kind. Regionalverband Weser-Ems e.V. (http://www.autismus-online.de/Was_ist_Autismus?_23.03.2000)

¹⁵ Frith, Uta, (Çev: Yıldız Kuzgun) "Otistik Çocukların Bilişsel ve Sosyal Becerileri Üzerine Yapılmış Son Araştırmalar", *Psikoloji Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 20, 1986.

Otistik çocukların çevrelerindeki duyusal uyarılara çok farklı tepkiler vermelerine karşın, yeni bir nesneyi genellikle koklayarak, yalayarak ve parmaklarını üzerinde gezdirerek tanımaya ve keşfetmeye çalıştıkları gözlenmektedir.

2. Motor Gelişim Özellikleri :

Otistik çocukların ip atlama, dans, yüzme gibi büyük kas motor becerilerin kullanılmasını gerektiren bazı hareketleri taklit etme yetilerinin çok az ya da hiç olmamasına bağlı olarak daha geç öğrendikleri görülmektedir. Kâğıt kesme, kutu içine küp atma ve ipe boncuk dizme gibi küçük kas motor becerilerinin de oldukça zayıf olduğu gözlenmektedir.

Otistik çocukların duruşlarında, ellerini kullanmada zaman zaman normalden farklı bir görünüm sergiledikleri görülmektedir. (Parmak uçlarında yürüme, belli hareketleri tekrar etme, tek ayağı üzerinde ileri geri sallanma, kendi etrafında dönme vb.) Bununla birlikte hiperaktif (çok hareketli) veya hipoaktif (az hareketli) olmaları da diğer motor davranış özellikleri olarak kabul edilmektedir.

3. Sosyal Gelişim Özellikleri :

Kucağa alındığında sarılmama, annenin sesine tepki vermeme gibi davranışları gösteren otistik çocukların çoğu, anneye bağımlılık davranışının yoksunluğunu göstermektedirler.

Sevgi ve güvende olma gereksinimi yönüyle diğer bireylere fiziksel yaklaşma davranışları görülmemektedir. Otistik çocukların zamanlarının çoğunu tek başına oynayarak geçirdikleri ve anne-babaları ile iletişim kurmadıkları gözlenmiştir.

Çevreyle ilgili en ufak değişikliklerin karşısında çok duyarlı olabildikleri halde insan yüzü ve karşılıklı iletişim bu çocuklar için çok az önem taşımaktadır.

Otistik çocuklarda oyun becerisi, sembolik düşüncenin kazanıldığı duyu motor döneme paralel olarak gelişmemektedir. İletişim ve hayal gücünden yoksun olmaları nedeniyle diğer çocukların oyununa katılmazlar.

4. Dil ve İletişim Özellikleri :

Çevredeki bireylerle iletişim kurmada yetersiz olma otizmin en belirgin özelliklerinden biri olarak belirtilmektedir.

a) Sözel Olmayan İletişim : Temel duyguları (mutluluk, üzüntü vb.) ifade etmede güçlük, karşısındaki kişinin yüzüne ve gözüne bakmama, karşılıklı iletişim kurmak istemediğinde bağırma, vurma, çığlık atma gibi özellikler göstermektedirler.

b) Sözel İletişim : Otistik çocukların dil gelişimlerinde, hiç konuşmama, sadece bir-iki kelime söyleme, çok kelimeyle anlamsız konuşma, ekolali konuşma, zamirleri karıştırma, konuşulanları anlamada

güçlük çekme, gramer bozuklukları ve telâffuz güçlüğü gibi özellikler görülmektedir.

5. Zihinsel Gelişim Özellikleri :

Otistik çocukların zekâ düzeylerini belirleyen testleri kullanmada güçlükler olması ve bu çocukların testlerde düşük performans göstermeleri zekâ bölümlerinin tespitini zorlaştırmaktadır.

Son yapılan araştırmalar temel problemin zihinsel gelişim alanında olduğunu belirtmekte ve bu konudaki tartışmalar zihinsel yetersizliğin birinci olarak dil ve iletişim problemlerine yol açtığı, ikinci olarak da davranışsal ve duyuşal güçlükler nedeniyle olduğu yönünde yoğunlaşmaktadır.

6. Davranış Özellikleri :

İnsana karşı tepkisiz davranma, sosyal etkileşimlerden geri çekilme gibi davranış özellikleri olduğu belirtilebilir.

a) Duygusal Tepkiler:

1) Özel Korkular : Sudan korkma, ayakkabı ayağını sıktığı için ayakkabı giymeyi istememe.

2) Tehlikelerin Farkında Olmama : Yüksek bir duvarın üzerinde yürüme vb.

3) Nedensiz gülme ve ağlama davranışları gösterme.

4) Değişikliklere Karşı Tepki Gösterme : En küçük bir değişiklik onların sevinç çığlıklarına ya da öfke nöbetlerine yol açabilmektedir.

b) Davranış Problemleri : Öfke nöbetleri, çevresine zarar verici davranışlar, kendisine zarar verici davranışlar, stereotip vücut hareketleri (kendiliğinden başlayan hareketler) otistik çocuklarda görülen davranış problemleridir.

7. Özel Beceriler :

Bunlar genellikle konuşma becerisi soyut anlam içermeyen türden becerilerdir. Otobüs hareket saatleri, sayılar vb. ayrıntılar ilgili bazı görsel yetenekler şeklinde de ortaya çıkabilmektedir. Kendi kendine okuma-yazma öğrenebilme, okuduğunu anlamasa da akıcı bir şekilde okuyabilme, kısa sürede ezberleyebilme gibi iyi bir belleğe sahip olan erken gelişmiş kavramsal veya görsel-motor yetenekleri olan otistik çocuklara da rastlanmaktadır.¹⁶

Otizm Tanısı

Üniversite hastanelerinin Çocuk Ruh sağlığı ve Çocuk Psikiyatrisi servislerinde otizm tanısı konulmaktadır. Otistik tanısı konulurken özen

¹⁶ Gümüşçü, Ş., Pişkin Ü., Darıca N., *Otizm ve Otistik Çocukların Özellikleri*, Ekim,1992, Ankara.

gösterilmesi gereken noktalardan birisi; özellikle erken gelişim öyküsünün ayrıntılı olarak alınmasıdır. Önemli olan ikinci nokta ise, çocukla iletişim kurulması, ayrıntılı gözlem ve klinik olarak değerlendirme yapılmasıdır. Çocuk Psikiyatri klinikleri ile çeşitli alanlarda çalışan doktorların, MEB Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde eğitsel tanı konulmasında görevli olan uzmanlarla işbirliği yapmaları gerekmektedir.

Sıklık ve Yaygınlık

Sendromun homojen oluşu, tanılama ve yöntem sorunları bu alandaki sistematik araştırmaları güçleştirmektedir. Otistik bozukluğun çocukluk psikozları ve diğer yaygın gelişimsel bozukluklardan ayırımı zaman zaman oldukça zor olmaktadır. Zeka geriliklerinde otistik belirtiler gözlenebilmektedir. Otizmin kesin şekilde tanımlanarak diğer yaygın gelişimsel bozukluklardan ayrı tutulduğunda 2/ 10 000; çok kısıtlı olarak tanımlandığında ise 4-5/ 10 000 oranında rastlandığı bildirilmektedir. Genel kam otizmin erkeklerde kızlardan fazla görüldüğüdür. Tipik erkek oranı 4/1 ya da 5/1 dir.¹⁷

Otistik Bireylerin Eğitimleri

Otizmin tedavisi konusunda yapılan çalışmalar en iyi tedavinin özel eğitim (special education) olduğunu göstermektedir. Eğitime erken yaşta başlanmalıdır. Ülkemizde otistik çocuklardan bazıları bireysel farklılıklarına göre değişik eğitim ortamlarından yararlanmaya çalışmaktadır. Büyük çoğunluğu “Özel Özel Eğitim Merkezleri”nde (kamuya ait olmayan) eğitim alırken, bir kısmı kaynaştırma yoluyla eğitim esaslarına uygun olarak normal sınıflara devam etmektedir.

Otistik çocuklar davranış değiştirme tekniklerine dayalı olarak geliştirilen eğitim programlarından yararlanılarak eğitilmektedir. Bu tür bir program ilk olarak; 1993 yılında 34 haftalık Özel İlgi Özel Eğitim Merkezi Kurs Programı (2,5- 21 yaş grubu) MEB Talim ve Terbiye Kuruluna sunulmuştur. Daha sonra “Otistik Çocuklar Eğitim Projesi” (OÇEP) kapsamında “Otistik Çocuklar Eğitim Programı” hazırlanmış ve Mayıs 1999 tarihinde MEB Talim ve Terbiye Kurulu Kararı ile uygulamaya konulmuştur. Otistik çocukların eğitim gereksinimleri; her çocuğun farklı gelişim özelliklerine göre hazırlanmış bireyselleştirilmiş eğitim programları ile sağlanmaktadır. Bireysel eğitim programı, temel program içerisindeki çocuğun gelişimine uygun olarak seçilen becerilerden oluşmaktadır. Bu nedenle program, öğretmenin mevcut duruma göre yorumlayıp uygulayabileceği şekilde hazırlanmış olup, öz bakım becerilerinden iletişim becerilerine, zihinsel becerilerden sosyal becerilere kadar değişik gelişim alanlarındaki becerileri kapsamaktadır. Uygulamaya konulan bu program, Otizm tanısı konulmuş bireylere uygulanan esnek bir programdır.

¹⁷ Erdemci Fatih @ usa.net (<http://www.otizm.org>)

Otistik Çocuklar Eğitim Projesi

Otistik çocuklar eğitim projesi ilk aşamada okulöncesi ve ilköğretim çağındaki otistik çocuklara eğitim vermek üzere uygulamaya konulmuştur. Bu projenin hazırlanmasına dayanak oluşturan yasal mevzuatı özetlersek;

1. Temel Eğitim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır.¹⁸
2. M.E.B. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün görevleri şunlardır:
 - a) Özel eğitim sınıfları, özel eğitim okulları, rehberlik ve araştırma merkezleri, iş okulları ve iş eğitim merkezleri ile aynı seviye ve türdeki benzeri okul ve kurumların eğitim, öğretim ve yönetimi ile ilgili bütün görev ve hizmetleri yürütmek,
 - b) Okul ve kurumların eğitim ve öğretim programlarını, ders kitapları ile eğitim araç ve gereçlerini hazırlamak ve Talim ve Terbiye Kuruluna sunmak.¹⁹
3. İlköğretim, ilköğrenim kurumlarında verilir. Öğrenim çağında bulunan kız ve erkek çocuklar için mecburi, Devlet Okullarında parasızdır.²⁰
4. Zorunlu eğitim sekiz yıldır.²¹
5. Zorunlu ilköğretim programlarının amaçlarını gerçekleştirecek durumda olmayan bireyler için gelişim alanlarındaki performans düzeyleri dikkate alınarak hazırlanmış eğitim programlarının uygulanacağı kurumlar açılır.²²
6. Genel eğitim programlarından yeterince yararlanamayan, otizm tanısı konulmuş 3-18 yaş grubundaki çocuklar için, gündüzlü özel eğitim kurumları açılır. Kurumlarda gelişimsel eğitim programları uygulanır. Bireyselleştirilmiş eğitim programlarının uygulanması esastır. Bu nedenle iki öğrenciye bir öğretmen verilir.²³

Bu hükümler çerçevesinde Almanya Karlsruhe, Nürnberg, Münih, Düsseldorf, Hannover ve Essen Başkonsoloslukları, Fransa Paris Büyükelçiliği ve Strasburg Başkonsolosluğu, Belçika Brüksel Büyükelçiliği,

¹⁸ MEB "1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu Madde 7." Milli Eğitim İle İlgili Mevzuat. Cilt 1. Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1999, S.193

¹⁹ MEB "3797 sayılı Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun Madde 23." Milli Eğitim İle İlgili Mevzuat. Cilt 1. Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1999, S.178.

²⁰ MEB "222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu Madde 2." Milli Eğitim İle İlgili Mevzuat. Cilt 1. Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1999, S.121.

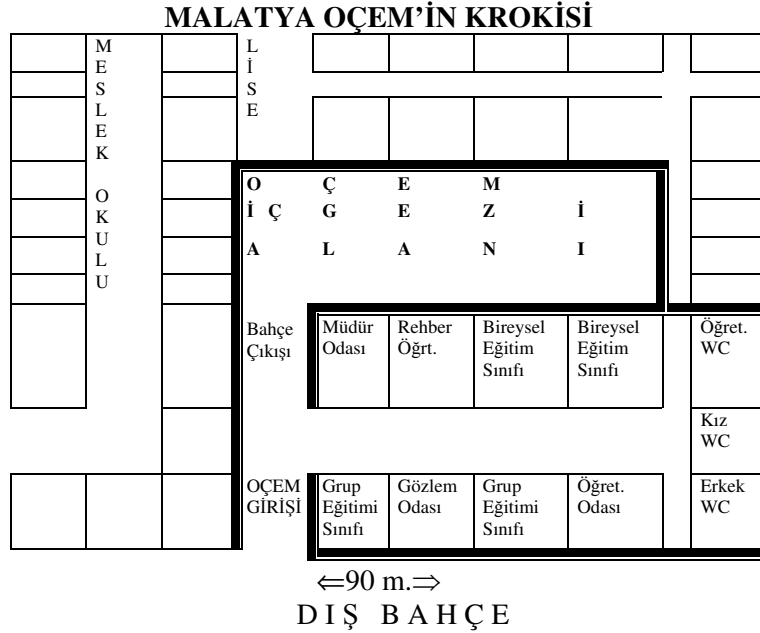
²¹ MEB "4306 sayılı Kanun." Milli Eğitim İle İlgili Mevzuat. Cilt 1. Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1999, S.133.

²² MEB "573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname Madde 8/4." Milli Eğitim İle İlgili Mevzuat. Cilt 1. Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1999, S.361.

²³ MEB "Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği Madde 40." Milli Eğitim Basımevi, Ankara 2000, S.38.

İsveç Stokholm Büyükelçiliği ve İsviçre Bern Büyükelçiliği temsilciliklerimiz aracılığı ile edinilen kaynaklar ışığında Bakanlıkça hazırlanan “Otistik Çocuklar Eğitim Projesi” 16.12.1999 tarihinde uygulamaya konulmuştur.²⁴

Bakanlık bu proje ile; Zihinsel Olarak Geri Kalmış Kişilerin Hakları’na (1971) ve Engelli Kişilerin Haklarına (1975) ilişkin Birleşmiş Milletler Bildirgesine dahil edilmesi istemi ile Otizm-Avrupa Kongresi’nde (Lahey, 10 Mayıs 1992)²⁵ sunulan “Otistik Bozukluğu Olan Bireylere İlişkin Sözleşme” de yer alan 19 maddeye uygun olarak otistik bireylere hizmet etmeyi amaçlamıştır. Malatya Rotary Kulübünün katkılarıyla, aşağıda krokisi görülen “ Malatya Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi” açılmıştır. Başka bir kurumun bünyesinde açılan bağımsız bir OÇEM yerleşim planı örneği olarak Malatya OÇEM’in krokisi aşağıda yer almaktadır.

Otistik Çocuklar Eğitim Merkezlerine Alınacak Çocuklarda Aranacak Kriterler:

Bağımlı OÇEM:

1. İlköğretim çağını doldurmuş olmak,
2. Tuvalet alışkanlığı kazanmış olmak,

²⁴ MEB “Otistik Çocuklar Eğitim Programı” Milli Eğitim Basımevi, Ankara 2000, S.114.

²⁵ Türkiye Otistiklere Destek ve Eğitim Vakfı (TODEV) Tanıtım Kitapçığı İstanbul 1999.

- 3.Sözel iletişim kurmak,
- 4.Yoğun davranış problemleri (ağlama,öfke nöbeti vb.) olmamak,
5. Otistik özelliklerinden başka bir engeli bulunmamak,
6. Eğitim-öğretimi engelleyecek derecede psikomotor gelişimine sahip olmak.

Bağımsız OÇEM:

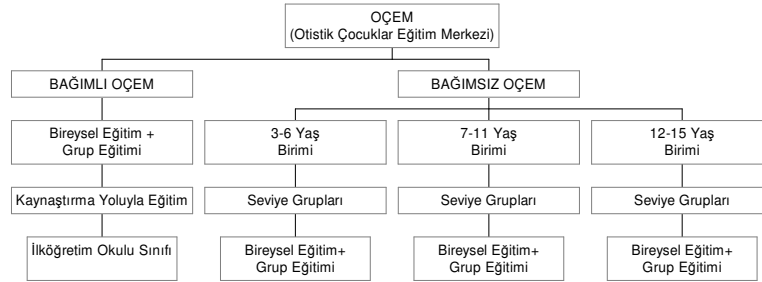
1. Üç yaşını doldurmuş olmak,
2. Tuvalet gereksinimini (3-6 yaş grubu) haber verebilmek, altı yaş üzerindeki çocuklar için tuvalet alışkanlığını kazanmış olmak,
3. Okula devamını engelleyecek derecede tedaviye gereksinimi olmamak,
4. Otistik özelliklerinden başka bir engeli bulunmamak,

Bu kriterler incelendiğinde; otistik çocuklara daha iyi eğitim verilebilmesi amacıyla hazırlandığı ve eğitim ortamının bozulmasını önlemeye yönelik olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki şema OÇEP'in kurum boyutunu göstermektedir. Bağımlı OÇEM, ilköğretim okullarında otistik çocukların eğitimine uygun olarak düzenlenen eğitim ortamını ifade etmektedir. Kaynaştırma yoluyla eğitim alacak düzeyde olan otistik çocuklar bu kuruma kabul edilecek ve bazı dersleri normal eğitim gören akranları ile birlikte alacaklardır. Bağımlı

OÇEM ise yaş ve seviye grupları dikkate alınarak eğitim verilen bir kurum niteliğindedir. Her iki kurumda temel olan bireysel ve grup eğitimi verilmesidir.²⁶

OTİSTİK ÇOCUKLAR EĞİTİM PROJESİ KURUM ŞEMASI

²⁶ MEB "Otistik Çocuklar Eğitim Programı" Milli Eğitim Basımevi, Ankara 2000, S.131.

SONUÇ VE ÖNERİLER

“Otistik çocuklar, akıldan çıkmayacak diğer dünyevi güzelliklerle, kendilerini gözlemleyen kişileri çoğunlukla büyüler. Bu bebeksi görüntünün gerisinde, ince fakat yıkıcı, çocuğa olduğu kadar aileye de acımasız gelen bir arazın yattığını hayal etmek güçtür.”²⁷

Ülkemizdeki eğitim hizmetlerinin yeterli olduğunu söylemek olası değildir. Ancak böyle bir projeyi gerçekleştiren Milli Eğitim Bakanlığı'nın önemli bir gereksinimi karşılamaya çalıştığı görülmektedir. İlk paragrafta sözü edilen çocuğun ve onun ailesinin yanında yer almanın bir insanlık borcu olduğu unutulmamalıdır.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) verileri ışığında; ülkemizde 90.000 otistik birey olduğu varsayılmaktadır. Bunun 40.000'i okul öncesi ve ilköğretim çağına olduğu kabul edilebilir. Bu sayı 20.000 öğretmene gereksinim olduğunu göstermektedir. Otistik bireylerin eğitimi 15 yaşa kadar olanlarla sınırlı kalamayacağına göre; hem program hem de eğitim personeli sayısı yetersizdir. Bundan böyle;

Projede görev alacak personele hizmetiçi eğitim verilmelidir.

Mesleki eğitim programları, korumalı iş yeri projeleri hazırlanarak uygulamaya konulmalıdır.

Eğitim Fakülteleri bünyesindeki özel eğitim bölümlerinin sayısı artırılmalıdır. Mevcut derslerin yanında özel eğitim derslerine ağırlık verilmeli, özel eğitim bölümleri bünyesinde otistik çocukların eğitimi ana bilim dalı oluşturulmalıdır.

Öğretmen istihdamı açısından, otistik çocukların eğitimi önemli bir alanı oluşturmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi öğretmen öğrenci oranı 1/2 olan tek engel grubu otistik çocuklardır.²⁸

Vakıf, dernek ve gönüllü kuruluşların bu yoldaki başarılı çalışmaları bilinmektedir. Onların desteği ile kamuoyu oluşturulmalı ve otizm tanıtılmalıdır. 1999'da bir yerel gazete “30 Otistik Öğretmen Hizmet İçi Eğitime Alındı” diye başlık atmıştı. Bu başlık otizmin yeteri kadar tanınmadığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Zaman akıp gidiyor. Zamanın tuzağına düşmemecesine bu hizmetleri arttırarak ve geliştirerek sürdürmek hedefimiz olmalıdır. Çünkü;

“EĞİTİMDE KAYBEDİLECEK BİR FERT YOKTUR.”

²⁷ Frith, Uta, (Çev: Nuray Tarhan) "Otizm Sırrın Açıklanması", Basılmamış Seminer Notu, 1996, S.1.

²⁸ MEB “MEB’na Bağlı Okul ve Kurumların Yönetici ve Öğretmenlerinin Norm Kadrolarına İlişkin Yönetmelik Madde 10, b-4.” Milli Eğitim İle İlgili Mevzuat. Cilt 3. Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1999, S.1432 .

